

Az életvilág mediatizálódásáról

Recenzió: Berger Viktor: *Az életvilág mediatizálódása*.
Budapest: L'Harmattan, 2023. ISBN: 9789636460198

Havrancsik Dániel ELTE Társadalomtudományi Kar, Szociológia Intézet, Társadalomelmélet Tanszék

Absztrakt: *Az életvilág mediatizálódása* című monográfiájában Berger Viktor annak feltérképezésére tesz kísérletet, hogy miként formálja át nap mint nap megélt valóságunkat a „mély mediatizáció” folyamata. Elemzésének alapja a hétköznapi cselekvők tapasztalatait és az ezek értelmi horizontját képező életvilág körülményeit fürkésző, fenomenológiai orientációjú megértő szociológiai megközelítés, melynek szempontrendszerét következetesen érvényesítve tekinti át a mediatizálódás legújabb hulláma által keltett, szociológiai nézőpontból figyelmet érdemlő változások számos aspektusát. A problematika bemutatását és a vonatkozó elméleti kérdések taglalását olyan különféle tudományterületek kutatási eredményeit hasznosító „mikrovilágoknak” szentelt elemzések követik, mint például a fitness-alkalmazásoké, az online meetingeké vagy a GPS-alapú navigációé. A kötetet annak boncolgatása zárja, hogy milyen feltételekkel lehetséges autentikus életet élni egy olyan világban, amelyet nagymértékben meghatároz a digitális médiumok használata. A jól követhető érvelés, a világos nyelvezet és a szerző mérlegelő, de nyitott attitűdje a technológiai fejlődés szóban forgó vívmányaival kapcsolatban annak az olvasónak kedvez, aki a vonatkozó kérdések alapos végiggondolásához és autonóm értékeléséhez keres kalauzt.

Kulcsszavak: mediatizálódás, infokommunikációs eszközök, életvilág, fenomenológiai szociológia

On the Mediatization of the Lifeworld

Review: Berger Viktor: *Az életvilág mediatizálódása*

[*Mediatization of the Lifeworld*]. Budapest: L'Harmattan, 2023.

ISBN: 9789636460198

Abstract: In his monograph titled *Az életvilág mediatizálódása* [The mediatization of the lifeworld], Viktor Berger makes an attempt to explore how the process of „deep mediatization” shapes our everyday experienced reality. His analysis is based on the phenomenologically oriented interpretive sociological approach which examines the experiences of everyday actors and the conditions of the lifeworld that form their cognitive horizon. By consistently applying this perspective, Berger surveys several aspects of sociologically significant changes induced by the latest wave of mediatization. The presentation of the topic and the discussion of the relevant theoretical questions are followed by analyses concerning fitness applications, online meetings, and GPS-based navigation and other „micro-worlds”, drawing on research findings from various scientific fields. The volume concludes with an exploration of the conditions under which it is possible to live an authentic life in a world heavily influenced by the use of digital media. The well-structured argumentation, clear language, and the author’s deliberate yet open attitude toward technological advancements make the book especially valuable for readers seeking a guide to thoroughly reflect on and independently evaluate these pertinent issues.

Keywords: mediatization, information and communication technologies, lifeworld, phenomenological sociology

*Az életvilág mediatizálódása*¹ szervesen kapcsolódik Berger Viktor munkásságának korábbi szakaszához, mindenekelőtt a *Térré szőtt társadalmiság* című monográfiához (Berger 2018). Az utóbbi megjelenése óta eltelt időszakban a szerző kutatásában nagyobb hangsúlyt nyert a fenomenológiai, fenomenológiai szociológiai megközelítés, mely – az előző könyv problematikájához szorosan kapcsolódóan – mindezekelőtt a tértapasztalat fenomenológiáját mozgósító elemzésekben került előtérbe. A mediatizáció kérdéseit taglaló jelen kötet elméleti támpontjai és kutatási módszerei tekintetében hangsúlyosan fenomenológiai szociológiai: az analízis célja a hétköznapi

1 A mű ingyenesen elérhető az alábbi linken: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://real.mtak.hu/204416/1/Azeletvilagmediatizalodasa_MTA.pdf (utolsó megtekintés: 2025.10.05.).

cselekvők tapasztalatainak leírása, valamint az ezek értelmi horizontjaként értelmezett életvilág átrendeződésének feltérképezése. A könyv a már e problematika köré szerveződő utóbbi írások (lásd elsősorban Berger 2020; 2023; 2024a; 2024b) részbeni összegzésének, illetve folytatásának tekinthető. Legfőbb kérdése az, hogy miként változtatta meg hétköznapi életünk megélt valóságát az a folyamat, melynek során a „különféle médiumok egyre növekvő szerepre tesznek szert a mindennapi interakciókban és a társadalmi világ felépülésében” (38. o.).² Az átfogó összegzés olyan, szűkebben körülhatárolt problématerületek vizsgálatából bontakozik ki, mint például a szemtől szembeni kommunikáció, az énbemutatás újabb, a közelmúlt technológiai fejlődése által lehetővé tett formái, vagy a tér megtapasztalásának átalakulása.

A jelenkori társadalomtudományos diskurzusban a mediatizáció kérdésével való foglalatosság relevanciája aligha megkérdőjelezhető – Berger ugyanakkor joggal mutat rá, hogy a téma felé fordulván, a diszciplináris szociológia régi adósságot törleszt, klasszikus korszakában ugyanis a tudományág kevés figyelmet szentelt a mediatizálódás természetesen már abban az időben is meghatározó jelentőségű folyamatának. „A nemzetállamok csak azért voltak képesek üzemszerű szervezetekként működni és a saját területükre tartósan rákényszeríteni a saját fennhatóságukat, mert az adminisztrációjuk, gazdasági életük, oktatási rendszerük és az élet szinte minden területe épített az írás, nyomtatás, illetve az információk és adatok továbbításának e korszakban elérhető módszereire” (8. o.) – ez utóbbiak indokolt mértékű vizsgálatát a klasszikus szerzők elmulasztották. Jellemzőnek tartom, hogy a mediatizálódás jelentőségére a legtágabban értelmezett szocietális összefüggés dimenziójában George Herbert Mead, egy ma már a szociológia klasszikusaként számontartott, de az Európában kibontakozó diszciplináris szociológia korabeli eredményeit nem ismerő filozófus mutatott rá (Mead 1973). Jürgen Habermas még 1984-ben is Meadhez – és nem például Durkheimhez, Weberhez vagy akár Parsonshoz – fordul nagyszabású szintézisének releváns (nem csupán a mediatizálódás, de általában véve a

2 Az életvilág mediatizálódása szóösszetétel Jürgen Habermasnál (2011) is megjelenik, de eltérő értelemben. Habermas ismert kolonizációs tézise szerint a demokratikus döntéshozatal mechanizmusait megkerülő rendszerlogika egyre nagyobb területet hódít el a megértés- és megegyezésorientált reflexió és interakció terenumaként értelmezett életvilágtól, ezáltal veszélyeztetve a társadalom újratermelődését. A gyarmatosítás az életvilág szférájára jellemző szociális integrációs mechanizmusok érvényesülését korlátozó rendszerszerű vezérlés előretörése révén valósul meg, melyet a pénz és a hatalom vezérlőmédiumai működtetnek. A médiumok tehát nem digitális kommunikációs médiumokként értendők, mint Berger Viktornál, hanem a Parsons által kezdeményezett médiumelmélet értelmében vett társadalmi működést koordináló általánosított médiumokként (Künzler 1989; Chernilo 2002). Az életvilág kifejezés használata is eltérő. Szerzőnk megmarad a fogalom fenomenológiai, fenomenológiai szociológiai változatánál, vagyis a szubjektív tapasztalat (illetve az erre épülő interszjektív derivátumok) referenciájához rögzíti azt, szemben az életvilágot a kommunikatív cselekvések által bonyolódó szociális integráció szférájaként megjelölő német gondolkodóval. Újabb kutatásában (lásd pl. Berger 2024a) ugyanakkor éppen azt vizsgálja, hogy miként vezet az új keletű digitális kommunikációs technológiák használata a rendszerimperatívuszok privát szféránkba és egyéni életvezetésünkbe való beszüremkedéséhez.

kommunikáció szocietális jelentőségét előtérbe helyező) pontján (Habermas 2011). A szociológiatörténeti kánonban helyét őrző Ferdinand Tönnies kapcsolódó kutatásai (Tönnies 1922, Felkai 2006) jórészt feledésbe merültek; Gabriel Tarde munkájának relevanciája jórészt ismeretlen (Tarde 1898; Katz 2006).

A „mély mediaticizáció” tendenciája természetesen nem volt előre látható a 20. század elején – feltárásának feladata a jelenkorra hárul. A könyvet forgatva meggyőződhetünk arról, hogy a jelenség vizsgálatához adekvát kiindulópontot szolgáltat a cselekvők tevékenységét formáló értelemtulajdonítás körülményei és a hétköznapi tapasztalat tudatosan nem feltétlenül reflektált valósága iránt tudakozódó fenomenológiai³ szociológiai látásmód, melyet szerzőnk kompatibilis megközelítések (mindenekelőtt a szimbolikus interakcionizmus, a relacionista térelmélet és a mediaticizált interakciók infrastruktúrájának leírását lehetővé tévő „materiális fenomenológia”) bevonásával érvényesít.

A könyv célkitűzését megfogalmazó, illetve az internet és a manapság leggyakrabban használt közösségimédia-platformok (Facebook, YouTube, Twitter stb.) vázlatos történetét informatívan bemutató *Bevezetés* után a könyv első tartalmi fejezetében, mely *A technológiai filozófiai értelmezései* címet viseli, a szerző három fenomenológiai ihletettségu technológiafilozófiát mutat be, melyek támpontokkal szolgálnak a későbbi elméleti és empirikus vizsgálódások számára. Elsőként a technológiát az uralom és az ellenőrzés paradigmájában értelmező Heidegger gondolatainak bemutatására és kritikai értékelésére kerül sor, melyet Albert Borgmann Heidegger által inspirált elmélete követ. Borgmann-nál a technológia és a fogyasztói élmény egyre szorosabb összefonódása kerül előtérbe, melynek hatására az ember világhoz – környezetéhez és embertársaihoz – való viszonya átalakul, felületesebbé válik. Berger Viktor meggyőzően mutat rá a két filozófus elméletében megnyilvánuló egyoldalúságra, ugyanakkor bizonyos megfontolásaikra a mediaticizált körülmények közti lét autenticitásának lehetőségeit firtatva a későbbiekben még építeni fog. Don Ihde posztfenomenológiai elméletére, mely a technológiai eszközökhöz való emberi viszonyulás módozatairól és a technológia felhasználásából eredő társadalmi hatásokról ad számot, kevésbé jellemző a technológiától való egyoldalú idegenkedés. Ihde – szerzőnkhez hasonlóan – az ember és a technológia közti viszony sokoldalúságát hangsúlyozza, rámutatva, hogy tévesek azok az elképzelések, amelyek a technológiát egyszerűen „jónak” vagy „rossznak” bélyegzik. A technológia heterogén tartalmakat sűrítő monolit fogalmának használata voltaképpen már maga is leegyszerűsítés. Ihde az ember és a technológiai eszközök közti viszony számos fajtáját különíti el – e distinkciók jelentős szerepet játszanak majd az újabb keletű technológiák specifikus formáinak szentelt elemzésekben. A fejezetben taglalt elméletek kritikai áttekintése teszi lehetővé az egyoldalú technopesszimizmus (vagy – ritkábban – technooptimizmus), illetve az intellektualisztikus „belevetítések” csapdáit elkerülő, a hétköznapi cselekvők által

3 Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy fenomenológiai és nem hermeneutikai a szempontrendszer. A kettő viszonyához lásd Havrancsik 2018.

megélt eleven tapasztalat primátusához ragaszkodó, ugyanakkor fogalmilag kellően árnyalt fenomenológiai, megérett szociológiai nézőpont felvételét.

A könyv harmadik, *Az életvilág mediatisálódása* című, elméleti szempontból különösen fontos fejezete nagy részben a fenomenológiai és interakcionista hagyományokra támaszkodó Couldry és Hepp szerzőpáros megközelítésére (2017) építve taglalja az életvilág⁴ médiával való átítatódásának körülményeit. A fenomenológiai szociológiai gondolkodást megalapozó kutatók (Alfred Schütz, illetve Peter L. Berger és Thomas Luckmann) figyelmét elkerülte, hogy a szubjektumközi kapcsolatok jelentős részben technológiai eszközök közvetítésével valósulnak meg, így az általában vett technológiai dimenzióknak konstitutív szerep tulajdonítható az interszubjektív viszonyok szervezésében. E szerzők a szemtől szembeni szituációt tekintették a minden további szociális-szocietális összefüggésnek alapjaként szolgáló elsődleges társas viszonyoknak. Származtatott formáival szemben ez utóbbi a közösen átélt idő mellett a térbeli jelenlét közösségét is feltételezi. Legújabb technológiai vívmányaink azonban lehetőséget teremtenek a távoli közös jelenlét (*telecopresence*) megvalósítására, minek következtében felül kell vizsgálnunk az eredeti elképzelést. Szerzőnk ezután történeti vetületben mutatja be az életvilág „mediális struktúráinak” (Ayaß 2014) kiépülését és a „mély mediatisáció” tendenciájának kibontakozását, melynek hatására jelenkorunkban már „társadalmi életünk minden területe szoros szálakkal kapcsolódik a digitális médiumokhoz és a mögöttük meghúzódó infrastruktúrákhoz” (Hepp 2019: 5, idézve a 43. oldalon). Mindezeket az életvilági struktúrákra és az egyéni tapasztalatok szerveződésére vonatkozó átrendeződés áttekintése követi.

Szerzőnk Schütz és Luckmann (1973) alapján az életvilág időbeli, térbeli és szociális dimenzióját különbözteti meg, és e hármas felosztásra támaszkodva mutatja be az életvilág struktúrait érintő változásokat. Az idő vonatkozásában többek közt a Hartmut Rosa által leírt általános társadalmi „gyorsulás”, az oly sokunkat gyötrő idődeficit általánossá válása és az új temporális kényszerek jelentkezése kerül terítékre. A térbeli dimenzió tekintetében mások mellett a tapasztalás és cselekvés számára hozzáférhető világ-szegmensek kiterjedéséről, a testileg közvetlenül nem jelen lévő embertársak jelenlétének érzékeléséről és a fizikai mobilitás igényének csökkenéséről (lásd pl. „home office”), valamint a materiális és digitális elemeket összekapcsoló hibrid terekről olvashatunk. A szociális dimenzióban jelentkező változások taglalása során szerzőnk az adatosodás társas viszonyainkat mélyen átalakító folyamatára koncentrálna.

Az én átalakulása a mediatisáció hatására című alfejezetben mások mellett az újabb médiumok által kínált egyre nagyobb mértékű interaktivitás és ennek a gyermekek szocializációjában játszott szerepe, a gyermekek és a fiatal felnőttek a „felnőtt világ” kötöttségei alóli, online térben megvalósuló mentesülése, valamint az önmegjelenítés formáit érintő változások kerülnek terítékre.

4 Ahol az életvilág „az a megkérdőjelezetlen háttér, amely előtt a természetes beállítódásuk alapján cselekvő egyének értelmes tapasztalatokra tehetnek szert” (43. o.).

Az *Online világok* című negyedik fejezetben az új kommunikációs és tapasztalati dimenziók elméleti síkon történő taglalását⁵ a specifikus „mikrovilágokra” vonatkozó empirikus kutatási eredményekre támaszkodó elemzések követik. Berger Viktor meggyőződése, hogy „szociológiailag nem produktív, ha [...] a közös fizikai jelenlét szituációit fogjuk fel a társadalmiság tiszta eseteiként, amelyhez képest minden más kevesebbet jelent. Az életvilág mediatizálódásának hatására az interakciós összefüggések pluralizálódtak, s a lehetséges interakciós formáknak csupán egy esetét képezik a szemtől szembeni kommunikációk” (143–144. o.). Ennek megfelelően az online mikrovilágokat „virtuálisként” leértékelő megközelítéssel való szakítást szorgalmazza. A bennük meghozott döntések, a bennük létesülő kommunikáció és interakció határaiton túllépő következményekkel járnak, ennyiben e szférák *valóságok* és valós cselekvőség megnyilvánulásának színtereiként értékelendők. E mikrovilágok felderítését Berger a sajátos digitális kontextusok specifikus logikáját követve a résztvevők tapasztalatainak alapján kísérli meg. Bő 70 oldal terjedelemben követik egymást az online terekben megvalósuló jelenlét körülményeire, a mediatizált interakciók goffmani értelemben vett dramaturgiájára és az online és „offline” világ határait elmosó technológiákra (mint például a testünk működésének monitorozását lehetővé tévő alkalmazásokra vagy a tértapasztalás eddig ismeretlen módját kínáló GPS-alapú navigációra) vonatkozó vizsgálódások. A legkülönbözőbb tudományterületek empirikus eredményeinek jelentős tömegére építő, de a fenomenológiai irányultságú megértő szociológia alapelveit követő elemzéseket olvashatunk mások mellett az online videójátékokról, a videótelefonálásról és az online meetingekről, az okostelefonok használatáról, a közösségi média online tereiről és az ezeken megvalósított önbemutató sajátosságairól, internetes társkeresőkről, fitneszalkalmazásokról. Az első látásra egymástól távol eső, jellemzően más-más tudományágak érdeklődését magára vonó részterületekre vonatkozó vizsgálódások figyelemre méltó konzisztenciáját a korábbi fejezetekben foglalt elméleti és módszertani megfontolások következetes érvényesítése és a markánsan megértő *szociológiai* fókusz szavatolja. Általános konklúzióként levonható, hogy „az életvilág online szegmensei nem pusztán holmi illúzióvilágot testesítenek meg, hanem jelentéssel bíró interakciós közegeket, amelyek a cselekvők számára valóságosként hatnak és valós következményekkel bírnak” (143. o.). Ezek a szegmensek nem önmagukban álló, a „fizikai világtól” és az ahhoz kapcsolódó kommunikációs és cselekvési tértől elkülönülő, azokhoz képest külsődleges szférák, ugyanis „a fizikai környezetben végrehajtott mindennapi gyakorlataink egyre növekvő részét is médiumok által közvetítve végezzük” (118. o.).

5 E tekintetben különösen fontosnak tartom annak a kérdésnek a vizsgálatát, hogy a fenomenológiai szociológia nézőpontjából az online világot az elsődleges valóság kiterjesztéseként vagy zárt értelemtartományokként szükséges-e értelmeznünk (e fogalmakhoz lásd Havrancsik 2023: 285–291, 320–328). A szerző meggyőzően érvel amellett, hogy általában véve az első, az online világoknak nagyobb jelentőséget tulajdonító opció a helyes, de ezt a specifikus területeknél külön-külön mérlegeli és értékeli Schütz zárt értelemtartományokra vonatkozó sémájának fényében.

A záró fejezetben egy rövid összegzés után a szerző annak taglalására tér rá, hogy lehetséges-e autentikus életet élni az online világban digitális médiumok segítségével. Az autentikus élet mibenlétét Heidegger, Dreyfust és a kommunikatív cselekvés habermasi elméletét alapul véve határozza meg. „Az autenticitásra és értelmességre kérdezni annyit tesz: értelmezni, hogy az internetes interakciók és kapcsolatok alapján ki tudják-e bontani a cselekvők az emberi létezőmódban benne rejlő potenciálokat, vagy épp ellenkezőleg, vannak-e olyan strukturális kényszerek az online szférában, amelyek gátolják, hogy teljes értékű életet élhessenek.” (147. o.) E kérdés jelentősége társadalmi, mivel cselekvők tömegeinek nehézségei mögött bújnak meg éppen az inautentikus élet felismeretlen következményei (154. o.).⁶ Miként a különböző részterületekre vonatkozó elemzések rámutattak, az internetes felületek által biztosított anonimitás kétes következményei, a hatalmas kínálat, az énbemutatás és önkontrollálás ellentmondó elvárásai és más tényezők szemben állnak az autonóm, értelmes és felelősségteljes élet eszményével, önmagunk és embertársaink eltárgyasításához vezethetnek. Az újabb keletű infokommunikációs technológiákkal szembeni ellenérzések nem megalapozatlanok: a rájuk való túlzott támaszkodás olyan rutintevékenységet tehet uralkodóvá, mely az értelmes és aktív cselekvőség megélésének gátjává válhat. Bizonyulhatnak ugyanakkor a világgal való autentikus interakció eszközeinek is, ha használatuk tudatos és mértékletes, és amennyiben az ingerek hajszolása és a reflexivitás ellenében ható figyelemelterelés helyett a művelődés, önazonos távlati célok melletti elköteleződés, felelősségvállalás és őszinte, reciprok emberi kapcsolatok kialakítására használják őket. A kommunikációs tartalmak felszaporodása nemcsak a negatív értelemben vett tömeg mércéjének, az „akárkinek” (*das Man* – Heidegger) való megfelelést teszi lehetővé, hanem olyan koherens és értelmet hordozó életút kialakításához is hozzájárulhat, melynek integráns eleme a kulturálisan és társadalmilag beágyazott szolidáris közösségiség megélése és megvalósítása. Az autentikus lét nemcsak az élet teljességének befogadását, de a világ aktív formálását is magában foglalja – melyhez új eszközöket bocsátanak rendelkezésünkre a bemutatott technológiák. A könyv az alábbi megállapítással zárul: „Az online világ a maga lehetőségeivel és veszélyeivel nem dönti el, hogy milyen hatása lesz az egyes emberi életekre, az internet és az IKT-eszközök [infokommunikációs eszközök] – mértéktartás, tudatosság, elkötelezettség és kockázatvállalás esetén – használhatók az autentikus élet felépítésére és autentikus kapcsolatok kialakítására, fenntartására, de a jó élet projektjének sikerét nem garantálják.” (158. o.)

Recenzióm zárásául a könyv két különös erényét szeretném kiemelni.

Az első a már eddigiekben is említett konzisztencia, melynek köszönhetően a szerző az új kommunikációs formák legkülönbözőbb területeire vonatkozó, önmagukban

⁶ Ennek körülményei kapcsán lásd Sik 2022.

véve tematikusan és módszertanilag széttartó szaktudományos kutatások eredményeit képes egy egységes és értelmes keretben elhelyezni. A vizsgált problematika inherens heterogenitásából következő „interdiszciplináris kényszer” nem billenti ki Berger Viktort a diszciplináris szociológia, azon belül a megértő szociológia logikáját követő kutató szerepéből, így elkerüli a humán tudományos / társadalomtudományos irodalomban egyre nagyobb teret nyerő divatos eklekticizmus buktatóit. Nem csupán regisztrálja és közvetíti a társadalom tagjai által megélt, illetve megalkotott tipikus hétköznapi tapasztalatokat és értelemtulajdonításokat (noha egy ilyen vállalkozás adekvát módszerekkel kivitelezve korántsem volna haszontalan), de „gondolkodva rendez” is őket – ennyiben sokkal inkább van szó a fenomenológiában rejlő lehetőségeket is kiaknázó weberi megértő szociológiáról, mint szűkebben értelmezett fenomenológiai analízisről. A kötet olvasható valódi fenomenológiai szociológiai műként: életvilág-fogalma pontosan körvonalazott és struktúraelemzésnek, nem triviális általános megállapításoknak szolgál alapul, nem esik a következetlen „interszubsztantivizmus” jól ismert csapdáiba, és sikerrel óvja az olvasót attól, hogy leegyszerűsítő-intellektualisztikus megállapításokkal írja felül sietősen a társai és saját maga által megélt hétköznapi tapasztalatot. Az elfoglalt nézőpontból a társadalmiság terepének bizonyos szegmensei természetesen nem bevilágíthatók.⁷ E könyv az életvilág mediatiszálódásáról és nem a társadalom mediatiszálódásáról szól. Egy majdani globális szintézisnek, mely a végérvényesség illúziója által megvezetve kísérel meg univerzális látéleletet adni a társadalom mediatiszálódásának okairól, céljairól, körülményeiről és következményeiről, ugyanakkor szüksége lesz arra, hogy a mediatiszálódás életvilági és elsődleges tapasztalati aspektusának elemzéseit is inkorporálja – melyek a szocietális összefüggésrendszer makroszkopikus vizsgálatából nem levezethetők. E munka elvégzése fókuszált és ezért szükségképpen leszűkített figyelmet igényel. A makroszkopikus megközelítéstehtől való távolságtartás Berger részéről tudatos és véleményem szerint becsülendő döntés; nem a könnyebb, hanem a nehezebb utat választotta.

A második erény a szerző szimpatikus és tudományosan korrekt mérlegelő attitűdje. Az újabb keletű technológiai vívmányokkal kapcsolatos diszkusszióban jellemző a technooptimizmus vagy -pesszimizmus reflexeinek felülkerekedése a mértéktartó értékeléssel szemben. Az általános rosszallás kiszámítható megnyilvánulásai és a lelkenedező híradások tömegvonzása nem csupán a közbeszéd, de a tudományos diskurzus terét is meggömbölteti.⁸ Berger Viktor kritikus – de nem annyira a technológiai fejlődéssel, mint inkább annak leegyszerűsítő értékelésével szemben. A pró és kontra érvek egyaránt teret kapnak és megütköznek a könyv lapjain. A szerző álláspontjára a technológiai fejlődés újabb fejleményeivel kapcsolatos óvatos nyitottság jellemző – ez

7 E megállapítás a jelen kötetre és nem a fenomenológiai irányultságú szociológia egészére vonatkozik. Mint a közelmúltban többen rámutattak, a fenomenológiai szociológiának a makroszkopikus vizsgálódások dimenziójában is van mondanivalója. Lásd ehhez Belvedere és Gros 2023.

8 Remekül szemlélteti ezt a generatív mesterséges intelligenciával kapcsolatos irodalom, lásd Hanemaayer 2022.

annak az olvasónak kedvez, aki a szóban forgó kérdések alapos végiggondolásához és autonóm értékeléséhez keres kalauzt.

A könyv tartalmi gazdagsága és sűrűsége ellenére kimondottan jól olvasható, köszönhetően logikus felépítésének és a humán tudományok kapcsolódó szegmenseiben uralkodó nyelvhasználattól üdítően eltérő, könnyen érthető nyelvezetnek és világos gondolatmeneteknek.

Óvatos kritikai észrevételként talán a tudásszociológiai dimenzió háttérben hagyására utalnék. Maga a fenomenológiai szociológiai megközelítés természetzerűleg implikálja a tudásszociológiai aspektusok relevanciáját. Az (inter)szubjektív tudásszerveződés és a hétköznapi háttértudás körülményeit kutató fenomenológiai mellett vélhetőleg a törésvonalakat fürkésző marxi–mannheimi hagyományú tudásszociológia perspektívájából is nyerhetők releváns kiegészítő belátások, például arra vonatkozóan, hogy a társadalmi csoportok közötti, szóban forgó technológiák használatában megnyilvánuló eltérések milyen tudástartalmak áramlását nehezítik, illetve könnyítik meg, és hogy ezek milyen további rétegződésbeli tendenciákat mozdítanak elő. Tekintettel ugyanakkor a könyv logikus tartalmi lehatároltságára, méltányosabb volna úgy fogalmazni, hogy a tudásszociológiai aspektus megfelelő kiindulópontként szolgálhat – és remélhetőleg: szolgál majd – a könyvben foglalt vizsgálatok folytatásához.

Hivatkozott irodalom

- Ayaß, Ruth (2014a): Media Structures of the Life-World. In *Schutzian Phenomenology and Hermeneutic Traditions*. Szerk. Michael Staudigl és George Berguno. Dordrecht: Springer, 93–110. DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-007-6034-9_7
- Belvedere, Carlos és Alexis Gros (szerk.) (2023): *The Palgrave Handbook of Macrophenomenology and Social Theory*. Cham: Palgrave Macmillan. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-34712-2>
- Berger Viktor (2018): *Térré szőtt társadalmiság. A tér kategóriája a szociológiaelméletekben*. Budapest: LHarmattan.
- Berger, Viktor (2020): Phenomenology of Online Spaces: Interpreting Late Modern Spatialities. *Human Studies* 43(4): 603–626. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10746-020-09545-4>
- Berger, Viktor (2023): Mediatized Love: A Materialist Phenomenology of Tinder. *Social Media and Society* 9(4): 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1177/20563051231216922>
- Berger Viktor (2024a): Mediatizáció és az életvilág kolonizációja a testeken keresztül. In Katics Eszter, Werner Luca és Berger Viktor (szerk.): *Magyar Szociológiai Társaság: Digitalizáció és társadalmi változás: Absztraktkötet*. Budapest–Pécs: Magyar Szociológiai Társaság – Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 34–35.
- Berger, Viktor (2024b): Enmeshed with the Digital: Satellite Navigation and the Phenomenology of Drivers' Spaces. *Mobilities* 19(3): 537–555. DOI: <https://doi.org/10.1080/17450101.2023.2285304>
- Chernilo, Daniel (2002): The Theorization of Social Co-ordinations in Differentiated Societies: The Theory of Generalized Symbolic Media in Parsons, Luhmann and Habermas. *British Journal of Sociology* 53(3): 431–449. DOI: <https://doi.org/10.1080/0007131022000000581>
- Couldry, Nick – Andreas Hepp (2017): *The Mediated Construction of Reality*. Cambridge, UK – Malden, MA: Polity Press.
- Felkai Gábor (2006): *A német szociológia története a századfordulótól 1933-ig*. I. kötet. Budapest: Századvég.

- Habermas, Jürgen (2011): *A kommunikatív cselekvés elmélete*. Budapest: Gondolat–AKTI.
- Hanemaayer, Ariane (2022): Introduction: Critical Insights – Bringing the Social Sciences and Humanities to AI. In Ariane Hanemaayer (szerk.): *Artificial Intelligence and its Discontents. Critiques from the Social Sciences and Humanities*. Cham: Palgrave Macmillan, 1–20. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-88615-8_1
- Havrancsik, Dániel (2018): Toward a General Theory of Understanding. Schutzian Theory as Proto-Hermeneutics. *Human Studies*, 41(3): 333–369. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10746-018-9460-1>
- Havrancsik Dániel (2023): *Az értelem genezise. Alfred Schütz tudományos életművének rekonstrukciója*. Budapest: ELTE Eötvös. DOI: <https://doi.org/10.21862/schutz2023/6517>
- Katz, Elihu (2006): Rediscovering Gabriel Tarde. *Communication* 23(3): 263–270. DOI: <https://doi.org/10.1080/10584600600808711>
- Künzler, Jan (1989): *Medien und Gesellschaft. Die Medienkonzepte von Talcott Parsons, Jürgen Habermas und Niklas Luhmann*. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag.
- Mead, George Herbert (1973): *A pszichikum, az én és a társadalom*. Budapest: Gondolat.
- Schutz, Alfred és Thomas Luckmann (1973): *The Structures of the Life-World*. Volume I. Evanston: Northwestern University Press.
- Sik, Domonkos (2022): *Empty Suffering. A Social Phenomenology of Depression, Anxiety and Addiction*. London – New York: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003197355>
- Tarde, Gabriel (1898): *L'opinion et la foule*. Párizs: Girard et Brière.
- Tönnies, Ferdinand (1922): *Kritik der öffentlichen Meinung*. Berlin: Julius Springer.